

(Oh te meg-ha-lan-dó em-be-ri nem-zet-ség!)
Pa-ra-di-czom-nak ke-gies szép hai-le-ka,
Hald meg h Is-ten-nek al-dot szent va-ro-sa,
Ny-lal föl, ker-lek, meny-or-szag ka-pu-ja.

(Ir-nak va-la e-zer eot zaz eot-uen ez-ten-deo-ben)
I-gaz Fel-ség e-gye-dül Ur egy ha-tal-mas Is-ten,
Ki-nek hi-re és nagy ne-ve teriett föl-dön menn-jen,
Hal-ha-tat-lan, lát-ha-tat-lan, vagy düt-sös-seg-ed-ben,
Az An-gya-lok az nagy szen-tek áld-nak e-ne-kek-ben.

első sora: Megszabadultam már én az testi haláltul — csak nótajelzés lehet, utalás az ismert XVI. sz.-i halottas énekre (dallamát lásd RMDT I. 18/IV. és 100/III.), a vers maga a szakaszkezdő 2. sorral kezdődik, amit a versfőkből felbukkanó név is (MIChael...?) alátámaszt. (Megkockáztassuk a feltevést: talán egy ismeretlen Sztárai-énekről van szó?!)

Papp Géza

Ravazdy András

Úgy látszik, egyedül Szinnyeinek van tudomása Ravazdy létezéséről: „Ravazdy András (csanálói), méhészgazda Keresztúron (Biharm.); régi nemesi családból származott; Bihar és több megye táblabírája volt. Munkája: Méh-tolmács, az az... stb. Diószeg, 1791.” (M. Írók. 621. l.). Ennyi tudósítás éppenséggel elegendő is volna, ha Ravazdy csak „méhészgazda” lett volna, az említett egyébként egyetlen munka szerzője. Ő azonban verseket is írt, és ezeket a verseket a *Méh-tolmács* második része *Toldalék* címen tartalmazza. A kornak, úgy látszik, nem volt különösebb oka emlékezetben tartani Ravazdyt. A méhészeti irodalom ugyan számon tartja, bár nem emeli ki kellőképpen élesszemű megfigyeléseit, kísérletező hajlamát. Igaz, nála a méhészkedés — ahogy írásából következtetni lehet — jobbra csak kedvtelés volt, valamiféle dekoratív körítéssel csendesesen folydogáló, néha távoli moráljásokkal kísért életének. A méhese volt ihleteinek egyik forrása, kertjével együtt. Innen indult ki a „szorgalmatos” méhekkel együtt, de bármily messzire is repült, végül is a méhesbe repült vissza, az elandalító örök zümmögés problémátlán magányába, ahová csak erősen letompítva hatott el a távoli világ harcainak hullámvérése.

Természetesen távolról sem állítható egy sorba a kor haladó mozgalmából felsarjadó nagyokhoz, mint Csokonai, Bacsfányi, Bessenyei, Szentjóni Szabó, Versegly, Gvadányi, Fazekas

és mások. Általánosságban véve az ihletnek ugyanabból a forrásából merít, mint nagy kortársai, de nála a nagy problémák meglehetősen elszűrülnek. Az éledő, lüktető irodalmi élet áramától elszakadt kisebb költők típusa ő; a vidék magányában sorvadozó költőé, aki kárpótlásul kialakít magának egy sajátos világot. Ravazdy mitológiai alakokkal benépesített méheskertjéről énekel:

Itt járnak, itt laknak Apolló Musái
Driades, Najades, Diána Nimphái
(129.1.; a jelen és a következő idézetek egyetlen kézirati munkájából, a Méh-tolmács-ból valók.)
Cyprust-is csak azért tartok Kertem körül,
Hogy legyen bús szívnek e' gyázfa tükörül
Ki el-vezett Kintsét kefergi lirattya
Mit Lethe víz adhat, fzaag meg-adhattya

(Uo. 133)

Irt ugyancsak a Méh-tolmácsban, néhány rövid, a görög-latin mitológiából merített drámát, az e korban elterjedt iskoladrámák (pl. Akáb István iskoladrámái) modorában. A XVIII. sz. végén jelentkező új tendenciák hatására egy népies tárgyú s demokratikus alaphangulatú verses elbeszélése, a *Pásztori Játék* született (uo.).

Bizonyos fokig őt is foglalkoztatta a magyar nyelv jogaiért folyó küzdelem, a nyelv-művelés kérdése.

Számos verse magánéletébe nyújt némi bepillantást A *Pelében Diószegi Szegedi Familia Statutioja* című verséből az látszik, hogy baráti viszonyban volt Diószegi Sámuellel, a híres botanikussal.

Egyik-másik verséből (*Satyra, Magános gondolkodások*) arra következtethetünk, hogy derűsnek tűnő életét családi viszályok árnyékolták be. Különösen a feleségével lehettek időnként keserű nyomokat hagyó nézeteltérései.

A derű és keserűség váltakozása bölcselkedésre csábítja, s talán itt lendül a legmagasabbra, itt éri el lírája a költői színvonalat:

El-kopik a' márvány, réz, atzél idővel,
Rubint, Gyémánt; Gránát briliántos kővel,
Moly, penész, és rosda csak egy elztendővel:
Meg-bizonyíthatják mit érz jövendővel
Állandóságod jön, 's mégyen friss szellővel
Leg-ízebb Tavafzodra jár fetét felhővel.

Jár forog az Idő, fut sebes uttyában
Le-folynak az órák Nap és Éj fogytában
Fergeteg, szép Nap-fény egymást új forjában
Melegnek dér, 's hideg érkezik nyomában.

(*Világi Mutandóság*, uo. 181—185.)

A vers alapgondolata az, hogy gazdagság, kincs nem ér semmit. Az ifjúság ne a „hivalkodás”-ra nézzen, hanem nézzen előre; haladjon előre bátran, magabiztosan.

Ravazdy ars poétikája a tartalom elsődlegességét hangsúlyozza:

Tsekélységet danolsz, legyen szép formája,
Rofz, rút Versed szép léfz, ha fontos Summája (uo. 341.)

Ennek ellenére azonban úgy találjuk, hogy ő is elsősorban a verselés formai oldalával élt. Valóban, verselési technikájára nehéz elítélőt mondani:

Butsut még ma vélzek Világtól vigsággal

vagy: Tsak könyvek közt lézsek tartós mulatsággal. (uo. 364.)

Nem léfzen, de kélfzen éitem tsendessége
Bízvást már most vélzen Bútsút Versem Vége. (uo.)

Számos nyelvjárási szót találunk verseiben: *tüsténkedik* (kapkod, siet, vágyakozik), *elárvahodik* (elárvul), *elgyalít* (elsorvaszt), *kajdádzik* (törekszik vmire), *rengő* (bölcso-féle) stb. Figyelmet érdemel nyelvészeti szempontból egy román dal (*Oláh Ária*, 334. l.) magyar fonetikai átírása. Ebből a korból még nem sok ilyen maradhatott fenn. Jellemzésül: *din — gyin, cante — kintye, o viatá — ó viatzi*. Érdekes, hogy a két velárist (â, ă) egyaránt i-vel adja vissza.

Összefoglalásul megállapíthatjuk: Ravazdy korának tipikus kisebb költői közé tartozik, és egy későbbi részletes magyar irodalomtörténetben megérdemelne ennyi utalást: „...Munkája: Méh-tolmács... ez a könyve tartalmazza költeményeit is”.

Hegedűs József

Eötvös József szerb vonatkozású levele

Nemrég hozzájutottam Eötvös Józsefnek egy, tudomásom szerint ismeretlen levelére. A levél némi fényt vet Eötvös nemzeti eszméi elképzeléseire, és ezért is érdemesnek látszik, hogy napvilágra kerüljön. Az esemény, amellyel kapcsolatban íródott, is méltónak látszik arra, hogy felelevenítsük, — annál is inkább —, mert kerek száz évvel ezelőtt történt.

1861. augusztus 29-én — amikor az 1848/49-es szerb—magyar harcok már-már feledésbe merültek, és mikor a két szomszédos nép legjobbjai a testvéri együttéléstől és a Bécs ellenes közös front kialakításáról szöfték terveiket — került sor a kiegyezés előtti korszak legjelentősebb szerb—magyar baráti demonstrációjára az újvidéki Tököly-émlékünnep alkalmával.

Sava Tököly (1761—1842), „a szerbek jótevője”, 1838-ban alapította a *Tökölyánium* nevelőintézetet a budapesti egyetemen tanuló szerb ifjúság számára. Az intézet fennállása alatt sok száz egyetemi képzettségű embert nevelt föl. Tököly nemcsak öntudatos szerb, hanem jó magyar hazafi is volt: az 1802-iki országgyűlésen buzgón védte a magyar alkotmányt és alapítványával magyar kulturális intézményeket, a Magyar Tudományos Akadémiát és a debreceni református kollégiumot is támogatta.¹ „És hagyott mind a két vitéz testvérnépnek egy minden kincsnél drágább intést, melyet jó lesz ereklüként tartogatnunk, a midőn azt mondá, hogy e két nemes népnek csak a művelődésben szabad egymással versenyezni, s magyarnak és szerbnek csak segélyre, de nem tudásra nyújtani ki kezét.”² Születése századik évfordulójának megünneplése tehát valóban jó alkalom volt a két egymás mellett élő nép barátságának nyilvánítására.

Az emlékünnep megrendezésének gondolatát az 1859-es Kazinczy-ünnepélyek sugallták. Ezekre hivatkozott *Jovan Djordjević*³ az újvidéki *Srbski Dnevnik*-ben 1859. november 13-án megjelent írásában, melyben Sava Tököly évfordulójának megünneplését elsőnek javasolta.⁴ A szervezés és rendezés feladatát az akkor még Pesten székelő szerb tudós társaság — abban a korban a magyarországi szerbek legfontosabb társadalmi és kulturális szervezete — a *Matica srpska* vállalta magára. A meghívott intézmények és szervezetek között a Magyar Tudományos Akadémia és a Kiszalud-Társaság is szerepeltek.

Az Akadémia küldöttségét az akkori alelnöknek, Eötvös Józsefnek kellett volna vezetnie, de váratlan megbetegedése ezt nem tette lehetővé. Eötvös a következő — Pavle Kojičhoz, a *Matica srpska* elnökéhez intézett — levélben mentette ki magát:

Tekintetes Elnök Úr!

Váratlanul megbetegedve nem jelenhetek meg Újvidéken s ezért b. Podmaniczky Frigyes tagtársunkat kértem fel az akadémiai küldöttség vezetésére, mely csak azért nem számosabb mivel az ünnepélyre szóló meghívás a szünidő kezdete után érkezett az Akadémiához midőn tagjaink nagy része már elszéledt.

Nem fejezhetem ki Kegyednek mennyire sajnálom, hogy az ünnepélyen személyesen részt nem vehetek. Azon férfiú iránti kegyelet kinek működése szerb polgártársainak kifejlődésére oly nevezetes befolyást gyakorolt, nem csak a szerb nemzetnek de e hon minden polgárainak közös kötelessége, s ha valaha úgy most midőn e haza minden polgárainak egyetértésére annyi szükségünk van kívánatos hogy mentül többször emlékezzünk meg azon férfiakról kik mint Tököly Sabbas az összekötöttetést sőt ugyanazonosságot mely saját nemzetiségük kifejlő-

¹ Sava Tököly születésének 100. évfordulójáról a debreceni ref. főiskolán 1861. január 26-án műsoros ünnepély keretében emlékeztek meg. Magyar Sajtó (1861) 20. sz. A műsoron többek között Balogh Ferenc (1836—1913), a későbbi ref. teológiai tanár, Tököly Sebők százados emlékezete c. alkalmi verse is szerepelt.

² JÓKAI MÓR: A Tököly-émlékünnep Újvidéken (augusztus 29-én). Vasárnapi Újság (1861) 36. sz. 428.

³ Jovan Djordjević (1826—1900) jelentős szerb kultúrunkás, író és politikus. Az újvidéki és belgrádi Szerb Nemzeti Színház megalapítója. Néhány magyar szindarabot is lefordított, szerbesített.

⁴ Djordjević javaslatát a Magyar Sajtó és a Pesti Napló is pártfogolta.